

אברהם

ויקראו לפניו אברהם (בראשית מא, מג)
”זה יוסף שהיה לך בחכמה” (ר"ט)

מתורתו ומשנתו של
שר התורה הגאון הקדוש
רבי יוסף ענגיל זצ"ל

פרשת בשלח תשפ"ג • שנה ב' - גליון ק"י • מכון "אוהבי תורה" להוצאת ספרי רבינו זי"ע

תפארת יוסף

פנינים על פרשת השבוע

גליוני הש"ס

סוכה נג.

ויקח משה את עצמות יוסף עמו (יג, יט).

האם יש להוכיח מנושה רבינו לזרוק למים שם כתוב על חרס

איאת בסוכה (נג), בשעה שכרה דוד שיתין (יסודות בית המקדש), קפא תהומא (צף התהום) ובעא למשטפא עלמא, אמר דוד מי איכא דידע אי שרי למכתב שם אחספא ונשדיה בתהומא (פן ימחוקו המים, ועובר משום ואבדתם את שםם, ולא תעשון כן וגו' - דברים יב, ג-ד, רש"י מכות יא.) ומנח, עיין שם.

קצת קשה, אמאי לא פשטו מנושה שעשה כן - שכתב שם והשליכו לנילוס להעלות את ארונו של יוסף, כמבואר ברש"י סנהדרין (קג: ד"ה זה פסלו של מיכה²), ואם כדי לקיים צוואת יוסף הותר לו זה, כל שכן משום פיקוח נפש דעולם כולו.

ואולי קודם מתן תורה שאני, דהיה להם דין בני נח, ובני נח אין מצווה על לאו דמחיקת שם (דברים יב, ג). ואף דמשה רבינו ע"ה קיים ודאי כל התורה עד שלא ניתנה, מכל מקום היה זה רק ממדת חסידות², ועל כן אין ראיה ממה שהותר לעבור על מדת חסידות להשתא דאיכא לאו גמור ד'לא תעשון כן' וגו'.

אוצרות יוסף

דרוש ד

וישב הים וגו' לאיתנו וגו' והמים להם חמה מימינם ומשמאלם וגו' (יד, כז-כט).

(א) ומקורו במדרש (מבב) כאן: "ויקח משה את עצמות יוסף וגו', מלמד שכל ישראל פשטו ידיהם בביזה שהעלו ממצרים, ומשה לא נתעסק אלא במצוה... וכתב משה שם המפורש והשליכו לנילוס, וארונו של יוסף צפה על פני המים, ומשה עמד ולקחו". וכן הוא ביוה"ק במפרשנו מו. עיין שם.

(ב) וכן כתב רבינו עוד לגבי משה רבינו, **בניית האוצר** מערכת א כלל א אות ג ד"ה דוע.

(ג) כי עצם הגאולה הוא גילוי אחדותו יתברך. כאשר ביאר בארוכה **באוצרות יוסף** דרוש ד פיסקא א, כי מצרים היה מקום כשפים, וענין האחדות - קשר ואיחוד הבריאה. והנה שלש רגלים הם נגד מאחדות על ידו יתברך, וזה ענין 'שנית' שהוא היפוכו של 'אחדות' (שניות' היא הגדרה על ענינים שהם היפוך מאחדות הבורא - שהוא 'אחד'), ועל כן ביצירה המצרית שהיה אז ביטול כוחם - כישוף שהוא שניות, נתגלה אז כח אחדות השם המאחד הכל.

וענין הגאולה שהוא אחדות וכו', מתייחס לאברהם אבינו ולמדתו - חסד, כמו שכתב רבינו שם פיסקא יט: "בפסח נגלה ענין האחדות - קשר ואיחוד הבריאה. והנה שלש רגלים הם נגד השלשה אבות - כמבואר במדרש (עין זוה"ק פנחס רע"ב רנז), ונמצא פסח דענינו אחדות הוא נגד אברהם, דענינו גם כן האחדות, וכמו שכתוב (וחקאל לג, ד) 'אחד' היה אברהם, הביטו אל אברהם אביכם וגו' כי 'אחד' קראתיו (ישעיה נב, א), כי מדתו של אברהם הוא גמילות חסדים - השפעה (והק"ב בראשית מז), שענין המדה הזאת הוא לאתגר שהמעשה והמקבל הם מתאחדים יחד". עיין שם.

וכתב עוד שם פיסקא כה: "...ביצירת מצרים נגלה ענין האחדות... וכבר כתבתי (שם ד"ה והנה בבואה) דענין איחוד הנפרדים נקרא 'גדולה'; על פי ש"ס ברכות נח. לך ד' הגדולה (דברי הימים א טז, יא) זו קריעת

קריעת ים סוף בזכות אברהם - שלשה טעמים בדבר איאת במכילתא (בפרשתנו מסכת זוהי פרשה ג ו"ה יאמר ד'), בזכות אברהם נקרע הים.

והענין כמו שכתבתי כבר, דקריעת ים סוף - גמור הגאולה, דענינה אחדות - חסד מדת אברהם (זוה"ק בראשית מז)².

ועוד טעם, דמדת חסד הוא מים כנודע (שם שמיני מא.), ולכן מושל על המים. ועל כן גם כן היה הצלת בתו של נחוניא כו' מן המים על ידי אברהם - עיין 'יבמות (קכא:.) וברש"י (ד"ה זקן)².

ועוד טעם, דמדת חסד - אחדות, ולכן עשה מן הים שהוא כרמלית (עיין שבת ו.) רשות היחיד - על ידי שנבקע, והיה להם חומה מימינם ומשמאלם - היינו דנעשה מחיצה, ומחיצה הוא רשות היחיד (ועיין שם צט: לאחרים עושה מחיצה, לעצמו לא כל שכן), וזהו כח האחדות - דעל ידי כח האחדות נעשה רשות היחיד², ודו"ק.

למה הוצרך תנאי להזרת הים - ולא לבקיעתו

ומובן בזה דרש 'וישב הים לפנות בוקר לאיתנו' - לתנאו (ב"ר ה, ה). ולמה הוצרך בהשבה תנאי, הרי ההשבה טבעית ורק הבקיעה היה צריך תנאי. אך דהבקיעה נעשה רק על ידי שנעשה מחיצה דהוא רשות היחיד, אך דהא הוא מחיצה שאין מתקיימת ולא חשיב מחיצה - כמבואר בכמה דוכתי (עיין עירובין ח. כיון דאילו נשב ביה זיקא כו', ושם כו. מחיצת אדרכלין כו', ועוד בכמה דוכתי), ועל כן הוצרך שיושם כח זה בהמים שיהיה הבקיעה תמיד, ויהיה תמיד חומה כו', כי היכא

ים סוף, ועל פי דברי **המהר"ל** ז"ל (באר הגולה באר הרביעי עמוד פ"ד ע"ה) דקשה זווגו של אדם - איחוד הנפרדים, כקריעת ים סוף (עיין סוטה ב) - פירוד המאוחד, דזה שקול כזה. ועל כן גם כן כמו דקריעת ים סוף - פירוד המאוחד - נקרא 'גדולה', כך איחוד הנפרדים - כח האחדות שנגלה בפסח - דשקול כמוהו נקרא גם כן 'גדולה'. והנה יומתק זה ביותר לה"ל, דפסח הוא כנגד אברהם, ולפי המדרש (ב"ר ל"ג, ט) על הכתוב (שיר השירים ח, ח) 'אחות לנו כגטנה', זה אברהם שאיחה את כל העולם כולו להקב"ה, כאדם זה שהוא מאחה את הקרע, ועל כן כמו דקריעת ים סוף היינו קריעת דבר המאוחד נקרא גדולה, כך בפסח דהוא נגד אברהם ונגלה ענין אברהם - דענינו אחיו הקרע, דשקול כניגודו - קריעת המאוחד, לכן נקרא גם כן גדולה², עיין שם. ובהמשך דבריו שם פיסקא פא: "כבר כתבתי ואשנה הדבר בתוספת בעוה"י, דאגלת מצרים היה גילוי האחדות, ועל כן היה במדת חסד המיחוס לאברהם המאחד הכל על ידי שעושים חסדים זה עם זה, וזהו (להלן טו, טז) 'נחית' 'בחסדך' עם זו 'אלתי'...".

ומה שכתב דבקריעת ים סוף היה גמר הגאולה, ראה עוד שם פיסקא סג: "שביעי של פסח - קריעת ים סוף, גמר גאולת מצרים כמבואר **בגבורות** פרק לו בסופו (ד"ה וישא). וכן בגמרא ברכות נח. מביא איציאת מצרים קרא דקריעת ים סוף (להלן פסוק לא), עיין שם. ובגמר הגאולה דענינה התגלות האחדות ושלם התגלות האחדות, דעתה שכבר יש נבראים רבים ענין האחדות דהם מתאחדים יחד...".

(ז) דאיתא שם, מעשה בבתו של נחוניא שנפלה לבור הגדול... "בתי מי העלך, אמרה לו זכר של רחלים נודמן לי וזקן מנהיגו", וברש"י, דזקן המנהיג היה אברהם.

(ח) ורשות היחיד עצמה מורה על ענין האחדות, שהוא היפוך רשות הרבים - פיבוד, עיין **אוצרות יוסף** שם פיסקא סג.

גליוני הש"ס

ירושלמי מעשר שני פ"א ה"א

הנני ממטיר לכם לחם מן השמים (טז, ד).

דמיון מן למעשר שני

ששניהם מביאים לידי תלמוד תורה

איאת בירושלמי מעשר שני (פ"א ה"א), היה אומר אדם לחבירו, מה אכלת היום כו', היה אומר לו מן, והוא יודע שהוא מעשר שני².

יש להבין ענין דמיון מעשר שני למין. ונראה, משום דאכילת מעשר שני בירושלים תכליתו לשילמדו שם תורה, וכמו שכתוב בו (דברים יד, כג) 'למען תלמד ליראה' וגו', ובספרי נאמר - גדול מעשר שמביא לידי תלמוד, והיינו דתכלית ההעלאה לירושלים לשילמדו שם תורה, (אלא דהלימוד יש לו עוד תכלית - שיבואו לידי יראה²), וזה הרי הוא תכלית כל לימוד תורה - וכבבלי ברכות (יז.) תכלית חכמה תשובה ומעשים טובים).

וכן במן, אמרו ז"ל במדרש (תנחומא בפרשתנו סימן כ) לא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן. והיינו דניתן להם המן כדי שלא יהיה עליהם עול פרנסה ויהיו פנוים ללימוד תורה (עיין קידושין כט:). ונמצא דתכלית אכילת מן ומעשר שני בירושלים שוה, דשניהם תכליתם לימוד תורה, ועל כן קראו למעשר שני בשם 'מן', ודו"ק².

(ו) עיין סוכה כד: כל מחיצה שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה, אינה מחיצה.

(ז) **בפני משה** שם ביאר: "כך היה מנהגם בירושלים, שהיה אומר אדם לחבירו מה אכלת היום והוא אומר לו... והיה יודע זה והבין... כך היו דרכם של אנשי ירושלים לדבר ברמיהו". ועיין עוד **גליוני הש"ס** ירושלמי זרעים כרך ג אות קלט.

(ח) ויאה' שהתורה הוא ענין אהבה, כמבואר בירושלמי ברכות פ"ב ה"א, מכל מקום תכליתו לבוא לידי יראת ד', דכך צריך להיות שלא יהיה לימוד התורה חלילה כשאר חכמות, רק להגיע ליראת שמים - 'למען תלמד ליראה' (דברים יד, כג). וגם צריך להיות עיקר מיראה כל שיראת חסדו קודמת לחכמתו ומתקיימת, וכל שאין כו' (אבות פ"ג מ"ט)... ובש"ס יומא עב: 'למה זה מחירי ביד כסול לקנות חכמה יק'ב' אין' (משלי יז, טז), אלו שונאיהן של תלמידי חכמים שיש בהם תורה ואין בהם יראת שמים, ד'לב' הוא יראה (ראה דברים ה, כט)... ואם היא בפני עצמה בלי יראה אינה כלום, והעושה התורה לענין בפני עצמה כשאר חכמות, ולא לתכלית היראה - ללחום בהתורה מלחמת היצר, אם כן אין לוחם כלל נגד היצר, דאין במה ללחום נגדו באמת רק בתורה - וכש"ס קידושין ל: בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין, ולא הזכירו ניגוד אחר ליצר רק התורה...", **אוצרות יוסף** דרוש ה פיסקא ז (עיין מסילת שירים ריש פיק ח).

(ט) בעיקר הדמיון שבין מן למעשר שני, ראה עוד **גליוני הש"ס** ירושלמי זרעים שם אות קמ: "דכמו דמן היה לחם מן השמים, וניתן להם שיהיה שלהם לגמרי אף ליתנו במתנה לאחר. כך מעשר שני אף דהוא קודש וכמו לחם מן השמים, מכל מקום ניתן לבעלים לגמרי שיוכלו ליתנו גם לאחר במתנה".

עיונים בברכת הזן שתיקן משה לישראל בירידת המן

~ מתוך: גליוני הש"ס ברכות מח: ~

המזון - עיין תוספות ברכות (לה. ד"ה האי).¹ וצריך לומר, דסבירא ליה לרב נחמן בעל המאמר דברכות - כמאן דאמר ביומא (שם) דכל המינין טעמו במן טעמן וממשן, עיין שם², ועל כן שפיר היה חיוב ברכת המזון כעל לחם ממש, כיון דהיה גם במן טעם וממש של לחם.

ועיין ספר מדרש תלפיות (ענף ין), דמאן דאמר (ויק"ר יב, א) דנדב ואביהוא נתחייבו מיתה משום שתוי יין, היינו שהיו שותין מי הבאר וכיוונו לין, דטעם כל המשקין שרצו טעמו במי הבאר, עיין שם³. והרי - דזה נחשב שתוי יין אף שלא היה יין ממש, דאפילו זאן דמחייב אשאר משכרין, היינו רק מלקות אבל לא מיתה - עיין כריתות (זו). ועל כרחק דהיה נחשב יין ממש. ואם כן הוא הדין במן - מי שכוון ללחם היה נחשב לחם ממש לחייב עליו ברכת המזון.

טעם המן נחשב כממש - רק על ידי המחשבה בשעת אכילה

וראיתי עוד בריטב"א קידושין (לו: ד"ה והשתא) דכתב בפשיטות, שלא היה אפשר לצאת במן ידי חובת מצה, הואיל ואינו לחם מחמשת המינים, עיין שם. ועיין עוד תוספות מנחות (מה: ד"ה קרוב) דכתבו שם בשם רש"י, דשתי הלחם לא היו קריבין במדבר הואיל ולא היה להם אלא מן, עיין שם.

יש לומר, דכיון דיש בשתי הלחם עשיות לפני האכילה - האפיה (ויקרא כג, יז) וקידוש כלי ותנופה (שם שם, טו), ועל כרחק המן הא לא היה נחשב לחם מתחלה, דהא היה בידם עדיין שלא לרצות לטעום בו טעם לחם, ורק בשעת אכילה דרצו לטעום טעם לחם - אז הוא דנעשה לחם, ולכן לא היה אפשר לצאת בו ידי חובת שתי הלחם, ודו"ק⁴.

נוסח ברכה ראשונה על המן

ועיין עוד מאמר שבתות ד' (חלק ו ד"ה הדרן) להרמ"ע מפאנו ז"ל, דכתב דברכת המוציא של מן הוא המוציא לחם מן השמים⁵, עיין שם.

כה: עיין יומא (נה) שלא היה בו בירור, כי כל עיקר הברכה לברר ניצוצין ולהפרידם מן הפסולת (עיין טעמי המצות פרשת עקב ד"ה סנות האפילה), ובמין לא היה פסולת. ונהניתי מאוד - כי לדעתי הדברים קרובים אל האמת, והייתי מתמיה לפי זה על הקדוש מהרמ"ע שכתב שנצטרך לברך קולין. ועיין ש"ת ב"ת יצחק יו"ד ח"א סימן פד אות ד; **אמרי נועם** פרשת אמור ד"ה והשיאו, שהביאו דברי הבני יששכר ודנו בהם. וראה עוד **תפארת יוסף** בפרשתנו עמוד שסא.

ישנת חרצים

מכתבי הלומדים עם הארות ומשא ומתן במשנת רבינו

בגליונכם המפואר (גליון קט - בא תשפ"ג) הבאתם, שדרכו של רבי יהודה לפרוט כל פרט ופרט בפני עצמו וציוין לכך מדברי הגמרא בשבת (עה): ויבמות (קז). ונדריים (טט), ושברי יהודה אזיל לטעמיה בספירי האזינו (פיסקא א ד"ה ויכריבים).

יצויין בקשר לזה שיטתו של רבי יהודה במסכת סוכה (מו: ת"י), היו לפנינו מצות הרבה אומר ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו על המצות. רבי יהודה אומר ומברך על כל אחת ואחת בפני עצמה, א"ר זירא ואיתמא רבי חנינא בר פפא, הלכתא כרבי יהודה, ואיתמא רבי זירא ואיתמא רבי חנינא בר פפא, מאי טעמא דרבי יהודה, דכתיב ברוך ה' יום יום, וכי ביום מברכין אותו ובלילה אין מברכין אותו, אלא בא לומר לך בכל יום ויום תן לו מעין ברכתיו, הכא נמי בכל דבר ודבר תן לו מעין ברכתיו!

ישראל קלוזניער

אודה' (תהלים קיא), דאית ביה גם כן תרתי, דאית באל"ף ב"ת ויש בו גם כן שבח הכנת מזון - וכדכתיב ביה (שם שם, ה) 'טרף נתן ליראיו'. ועל כן תריץ רש"י, דשם הוזכר רק שבח הכנת מזון 'ליראיו' לבד, ומה שאין כן בתהלה לדוד נאמר 'פותח את ידך ומשביע לכל חי' וגו', ועל כן שבח הכנת מזון לכל חי עדיף טפי, ורק לגבי 'נותן לחם' דכתיב גם כן 'לכל בשר', לכן הוצרך הש"ס לטעמא דאיתא באל"ף ב"ת, עיין שם בשנות אליהו⁶.

פסוק שאמרו משה - חשוב יותר מפסוק שאמרו דוד

והנה, לדברי המבי"ט הנ"ל תתיישב גם כן גוף הקושיא הנ"ל, דמדוע לא אמרין 'הללויה אודה' דאית ביה גם כן תרתי - דאית באל"ף ב"ת ופסוק של שבח הכנת מזון 'טרף נתן ליראיו'. וזה, דקרא ד'פותח את ידך' עדיף לן מקרא ד'טרף נתן, משום דקרא ד'פותח' - אמרו משה בברכת הזן, ועל כן עדיף מקרא ד'טרף' דאמרו דוד באיחור, ומעלת משה רבן של נביאים עדיף טפי. ורק לגבי נותן לחם כו' דאמרו נמי משה בברכת הזן - על כן הוא דהוצרך הש"ס לטעמא דאיתא באל"ף ב"ת, ודו"ק ונכון בס"ד.

ברכת הזן על המן - רק למ"ד שטעמו במן גם ממשן

והנה, גוף הך דברכות דמשה תיקן ברכת הזן על המן, הנה צריך עיון קצת, דמדוע היה חיוב ברכת המזון על המן, הרי לא היה לחם מחמשת המינים, רק בריה בפני עצמה. ואף שטעמו בו טעם לחם אם רצו (עיין יומא עה), מכל מקום טעם לבד אין נראה שיהיה חיוב ברכת

דבר אלהם וגו' ובבקר תשבועו להם וידעתם כי אני ד' אלקיכם (שז, יב).

איתא בברכות (מה:), משה תיקן לישראל ברכת הזן בשעה שירד להם מן⁷.

הנוסח המקורי של ברכת הזן

עיין בספר בית אלקי'ם להמבי"ט ז"ל (שער היסודות פרק סא ד"ה ואני), דמשה תיקן ברכת הזן בנוסחא שלנו כולה - מלבד תיבת 'כאמור'. ואחר כך בא דוד המלך ע"ה, וקבע מאמרי 'נותן לחם לכל בשר' כו', 'פותח את ידך' כו' שבברכת הזן, ועשה מהם פסוקים בתהלים (קלו, כה; קמה, טז), ואחרי שהוקבע 'פותח את ידך' פסוק בתהלים, הוסיפו אחר כך תיבת 'כאמור', עיין שם היטב⁸.

ועל פי דברי המבי"ט הנ"ל, יתיישב מאי דהוקשה לרש"י בברכות (ד:), דאמר רבי אלעזר כו', כל האומר 'תהלה לדוד' (תהלים קמה) בכל יום כו', מובטח לו שהוא בן העולם הבא. מאי טעמא, אילימא משום דאיתא באל"ף ב"ת, נימא 'אשרי תמימי דרך' (שם קט) דאיתא בתלמודא אפין, אלא משום דאית ביה 'פותח את ידך' (שם קמה, טז). נימא הלל הגדול דכתיב ביה (שם קלו, שם) 'נותן לחם לכל בשר', אלא משום דאית ביה תרתי. וברש"י (ד"ה דאית ביה תרתי) כתב: דאית באל"ף ב"ת ויש בו שבח הכנת מזון לכל חי, עכ"ל. ותיבת 'לכל חי' שכתב רש"י לכאורה מיותרים הן.

עיקר שבחו של הש"ת - שמפרנס כל חי'

וכתב שם בספר שנות אליהו להגר"א ז"ל, דהוקשה לרש"י דאיתא מאי טעמא לא אמרין מזמור 'הללויה

(א) ראה **רבינו בחיי** כאן: "וידעתם כי אני ד' אלקיכם", שתרברכו את שמי על המזון, כענין שכתוב (דברים ה) 'ואלכת ושבעת וברכת את ד' אלקיך'. ומכאן אמרו רבותינו ז"ל (ברכות מה:), משה תיקן להם לישראל ברכת הזן בשעה שירד להם המן, ומה אמרו (שם כא) ברכת המזון דאורייתא.

(ב) שכתב: "ואני חושב, כי לא כל נוסח הברכות והתפלות תקנו אנשי כנסת הגדולה. שהרי ברכת המזון אמרו חכמינו ז"ל (ברכות מה:), משה רבינו תקן ברכת הזן, יהושע תיקן ברכת הארץ, ודוד ושלמה תקנו ברכת בונה ירושלים. ולא לבד ענין הברכה של הזן והארץ ובונה ירושלים, אלא הנוסח עצמו כמו שהיא סדורה אצלנו אפשר שתקנו. כי אין שום מלה באלו הברכות בפרט בהזן והארץ - שלא תיאמר בזמן משה עצמו ובזמן יהושע... וגם כי יש בברכה זו שני פסוקים מתהלים - 'נותן לחם לכל' וגו' (שם קלו, כה), 'פותח את ידך' וגו' (שם קמה, טז), לא נעלם ממשה רבינו ע"ה דבר מכל מה שנאמר בנבואה וברוח הקדש, כי הכל נכלל בתורת משה..."

וכן נראה מנוסח הברכה שאנחנו אומרים 'בחסד וברחמים נתן לחם לכל בשר', שנראה שהוא סגנון הברכה שאינו כתוב כאמור 'נותן לחם' וגו', כי לא היה עדיין מסודר ספר תהלים, ולשון אותו הפסוק היה שגור בפי משה וסדרו בברכת הזן, וידע כי אחר כך דוד המלך ע"ה יסדר אותו בספרו כמו שסדר המזמורים... ופסוקים אלו גם כן שסדר בברכת הזן היו על שמו, אלא שסדרם דוד ע"ה במזמורים, וגם פסוק 'פותח את ידך' יהיה דברי סידור משה רבינו ע"ה. וגם כי אנתחו אומרים בו כאמור, אפשר כי אחר כך הוסיפו כאמור בתהלים, ובימי משה עד דוד לא היו אומרים כאמור. ואם כן אינו מן התימה שנמצאו פסוקים בנוסח ברכות שקדמו לזמן חיבור הנביאים או הכתובים אשר נכללו בהם אותם הפסוקים, כי משה רבינו ידע הכל והבאים אחריו קבלו ממנו" עיין שם (ועיין בית יוסף א"ח סימן קפו טע"א, מה שכתב על דברי הכל בו סימן כה, ובדרכי משה שם אות ב).

(ג) על משניות ברכות בסופו ד"ה גמרא אמר, והובא גם בספר **קול אליהו** בחידושי אגדות על הש"ס בברכות ד: אות קעה. וכן הביא **בהגות מהר"ח** ברכות שם ברש"י ד"ה דאית: "שמעתי בשם הגאון החסיד מהר"א ויולא זצ"ל...". ובהגות **מהרש"ם** שם, נדפס במהדורת גושל.

(ד) שכתבו: "ושכר ידך אף על גב דשמא יש בהן כזית בכדי אכילת פרס, לא מברכין עליו בורא מיני מזונות אלא שהכל, ואפילו לרב

מצות כיבוד אב ואם - 'חק ומשפט'

שם שם לו חק ומשפט - האם מצות כיבוד אב ואם היא מצוה שכלית או מצוה חזקית? | הצדיק שבענוזותו ראה את עצמו בבחינת 'טוב לו שלא נברא' והמצוה היתה כחוק בלי טעם | ההבדל בין ישראל לעמים במצות כיבוד אב ואם | מצות כיבוד אב ואם היא המצוה היחידה שהופכת על ידי קיומה מחק למשפט

ואם כן בהיות הבן צדיק - אזי מצות כיבוד אב ואם אצלו משפט ולא חוק.

ואיתא בספרים הקדושים (תולדות יעקב יוסף פרשת חיי שרה אות ג - פן הבן; עמוד העבודה ליקוטים דף רסה: ד"ה והנה) בשם **יעב"ץ** הקדמון (בפירושו לאבות פ"ד מ"ב ד"ה בן), שכיון שהתורה היא כולה דבר ד', "על כן כמו שהוא יתברך אחד הפשוט בתכלית הפשיטות (עיי' מורה נבוכים ח"א פרק נח), כן התורה כולה היא אחדות אחד. וכל דבר אשר הוא אחד האמת - איננו מתחלק לחלקים... על כן האוחז במקצת הנה הוא אוחז בכל", ולכן מי שמקיים מצוה אחת כראוי, נחשב לו כאילו קיים כל התורה כולה.

וכן כתב בפירושו המשנה להרמב"ם (מכות כג: ד"ה רבי): "מעיקרי האמונה בתורה, כי כשיקיים אדם מצוה מתרי"ג מצוות כראוי וכהוגן, ולא ישתף עמה כוונה מכוונת העולם בשום פנים, אלא שיעשה אותה לשמה מאהבה, הנה זכה בה לחיי העולם הבא".

ואם כן נמצא, שהמקיים מצות כיבוד אב ואם כראוי, הרי הוא הופך לצדיק וזוכה לחיי עולם הבא, ואם כן "טובה גדולה עשו עמו האב והאם בהולידם אותו, ושוב השכל מחייב שיכבדם חלף הטובה אשר עשו עמו, ואם כן שוב שבה מצות כיבוד אב ואם להיות אצלו משפט ולא חוק".

"ואם כן נמצא, שמצות כיבוד אב ואם - לה ענין מיוחד מה שאיננו בכל המצוות. וזה כי היא נהפכת מעצמה אל עצמה, ומלפני קיומה אלאחרי קיומה - מ'חוק' למשפט", כי טרם קיימה האדם חוק הנהגה ולא משפט, ואחרי קיימו אותה אף פעם אחת כתיקונה נהפכת להיות משפט ולא חוק".

ובזה מובן מה שכתב רש"י על הפסוק (דברים ה, טז) 'כבד את אביך וגו' כאשר צוך ד' אלקיך': "אף על הכיבוד אב ואם נצטוו במרה, שנאמר 'שם שם לו חק ומשפט'. ולכאורה אנה נרמזת במרה מצות כיבוד אב ואם, ומדוע לא פירשה תורה מצוה זו אלא רמזה ב'חק ומשפט'. אך לפי האמור הדברים שמחים ומאירים, כי המצוה היחידה שמצינו בה שהופכת מחק למשפט על ידי קיומה כראוי, היא מצות כיבוד אב ואם, וממילא אנו מבינים שכאשר שם לנו חק ומשפט - הכוונה למצות כיבוד אב ואם.

חקירה זו, האם מצות כיבוד אב ואם היא מצוה שכלית או חוק בלי טעם, יש בה נפקא מינה להלכה, כמו שכתב בשו"ת **'בנימין אב'** (סימן קסט, והביאו בהגהות רעק"א י"ד סימן רמ סעיף א): "על מה ששאלת, למה אין אנו מברכין על מצות עשה דכיבוד אב ואם ואהידור זקן, ועל כמה מצוות עשה דאנן עבדינן. הטעם הוא, **דאין מברכין אלא על מצות שאנו מקודשין מן האומות, שאין האומות עושין אותם כלל, אבל במצות שאפילו האומות עושין אותן לפעמים, לא מברכין...** כגון **כיבוד אב ואם** והידור זקן וכדומה" (ועיי' רבינו בחיי פרשת שלח טו, לח).

ואמנם כן, הרה"ק בעל 'עטרת צבי' מזידיטשוב זי"ע לשיטתיה אזיל², שסבר שמצות כיבוד אב ואם היא מצוה חזקית ולא שכלית, ואכן בירך עליה בשם ומלכות. וכך העיד הרה"ק רבי **יצחק אייזיק מקאמארגא** זי"ע ב'**שלחן הטהור'** (סימן קפח זר והב ס"ק א): "וכן ראיתי למורי דודי **כשנשא כוס יין לאמו, בירך מקודם ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם על מצות כיבוד אב ואם**", והוא חידוש.

רבינו הגה"ק רבי יוסף ענגיל זי"ע מאריך בסוגיא זו בקונטרס '**שב דנחמתא'** (אות ה), ומחדש רעיון נפלא עד מאוד בענין החק והמשפט שבמצות כיבוד אב ואם, וממנו נלמד כי בכוחה של מצוה קדושה זו לקדש את האדם עד שיהיה בבחינת 'טוב לו שנברא'.

ותורף דבריו הקדושים הוא³, שלכאורה מצות כיבוד אב ואם היא מצוה שכלית - בחינת 'משפט', שהרי האדם מחויב להכיר טובה למי שהולידו אותו והביאו אותו לעולם הזה (ראה חינוך מצוה לג ד"ה מרש"י). אך כבר אמרו חז"ל (עירובין יג:): "נמנו וגמרו טוב לו לאדם שלא נברא משנברא", "ואם כן איפוא נהפוך הוא - כי עוד רעה עשו את האדם אביו ואמו בהביאם אותו אל המציאות, ואין השכל מחייב עוד לכבדם, ואם כן מצות כיבוד אב ואם היא מגזירת הכתוב" - בחינת 'חק'.

אמנם כבר כתבו התוספות שם (ד"ה נוח), שכל זה באנשים פשוטים, 'אבל צדיק - אשריו ואשרי דורו', עכ"ל. "ונמצא איפוא כי בהיות הבן הנוול צדיק, ואז שוב מציאותו טובה לו מהעדרו, ואם כן שוב עשו עמו האב והאם טובה בהביאם אותו אל המציאות,

בספר 'זבד טוב' (פרעמישלא תרנ"ה פרשת ואתחנן), מספר הגאון החסיד ר' **זאב פארש זצ"ל** שיח מופלא ששח רבו הרה"ק רבי **יהודה צבי מראזלא** זי"ע בעל 'דעת קדושים', לאביו הרה"ק רבי **משה מסאמבור** זי"ע בעל 'תפלה למשה'.

היו אלו 'דברי חכמים וחדותם' (משלי א, י) - שיחת חולין של תלמידי חכמים שקולה כנגד כל התורה' (ילקוט שמעוני שם רמז תתקכט), ברצותו לחדד את חידושו בענין מצות כיבוד אב ואם.

וכן שח אותו צדיק לאביו הגדול בדרך צחות: "דע לך אבי, כי אם לא שאמרה תורה 'כבד את אביך ואת אמך', היה עלי לשנוא אותך, ואפילו להכות אותך, אך הנני מכבדך ומוקירך - כי כך אמרה תורה!".

התפלא האב הגדול לנוכח דיבוריו הסתומים של בנו, ושאלו לפרש דבר. והשיבו הבן יקיר לו: "**הנה העולם סוברים, שמצות כיבוד אב ואם היא מצוה שכלית, אבל אני סובר שהיא מצוה שמעית. כי על פי השכל יש לו לאדם לשנוא את הוריו על שהביאו אותו לעולם הזה, וגרם לו בכך עמל ורעות רוח, כי בני עליה המה מועטים ורוב העולם חוטאים, ונאמר עליהם 'טוב לו שלא נברא'** (עירובין יג:)...".

רבו המובהק של הרה"ק מראזלא זי"ע, דודו - ולימים גם חותנו - הרה"ק **בעל 'עטרת צבי' מזידיטשוב** זי"ע, הוא שלימדו תורה זו, וכמסופר בספר 'אילה שלוחה' להרה"ק רבי **נפתלי מליטאוויסק** זי"ע (בנו של הרה"ק רבי שמעון מיערוסלב זי"ע), בשם הרה"ק רבי **אורי מסאמבור** זי"ע (ליקוטים ד"ה שמעתי):

"הרב אדמו"ר מו"ה **צבי זללה"ה מזידיטשוב** אמר לחתנו הה"צ מו"ה **יצ"ל זללה"ה מראזדיל**, שמצות כיבוד אב אינו מצות שכלית, רק כמו חוקה.

"זהקשה לו הרב מראזדיל מדמה בן נתינה, כי המפרשים" אמרים מה שנתן לו הקב"ה פרה אדומה בעדרו, כדי להראות שהוא קיים מצות שכלית וחכמי ישראל רצו לקיים מצות חוקים.

"ותירץ לו הקדוש מזידיטשוב: **בעכו"ם הוא מצות שכלית, אבל לא בישראל, כי נמנו וגמרו 'נוח לו לאדם'**".

עד ששמעו מצות כיבוד, הודו שכל דבריו אמת. אם כן הרי מבואר שהדבר מקובל בשכל אף לאומות העולם".

ג ראה '**אוצר הזהב**' על פרקי אבות (חלק א מאמר ז) שהאריך בזה.

ד עקב קוצר היריעה, קיצרנו במקום שאמרו להאריך, ובעז"ה בגליון הבא לפרשת יתרו - עמוד ב, נביא דברי רבינו הנפלאים בארוכה ובמתק לשונו.

וכן מובא בספר '**גדולת מרדכי וגדולת הצדיקים'** (דף א) בשם הרה"ק רבי **יצחק מווארקא** זי"ע.

ב ובספר '**זבד טוב'** הנ"ל תירץ בזה מדיליה מה שהקשה על העובדא האמורה לעיל, כי "לכאורה דבריו סתורים מגמרא ערוכה (קידושין לא) 'ראש דברך אמת' (תהלים קיט, קס) - 'ראש דברך' ולא סוף דברך, אלא מסוף דברך ניכר שראש דברך אמת, שבתחלה אמרו אומות העולם לכבוד עצמו הוא דורש,

א כן מובא ב'**דברי שאול'** (פרשת יורא עה"פ והאלקים נסה) בשם בעל '**קצות החושן'**, וכן מפורסם בשם הרה"ק בעל '**חידושי הרי"מ מגור** זי"ע, כמובא בספר '**שיח שרפי קודש'** חלק ד (עמוד ק), וכן אמר בשמו הרה"ק בעל '**בית ישראל מגור** זצ"ל. ודייק עוד, שדמא בן נתינה עצמו הודה ואמר: "יודע אני בכך שאם אני מבקש מכם כל ממון שבעולם אתם נותנים לי, ואם כן אין להפליא מעשיו נגד שום אחד מישראל".

ספק נזירות להקל אף בזמן הזה שאין קרבן

בגמרא נזיר (ת), הריני נזיר על מנת שיהא בכרי זה מאה כור, והלך ומצאו שנגנב או שאבד וכו' רבי יהודה מתיר, שספק נזירות להקל.

עיין שו"ת מהר"ם פאדווה (סימן עא ד"ה ואין), דן בטעמא ד'ספק נזירות להקל', מפאת שיש בנזירות חיוב קרבן (ראה במדבר ו, יד-טו), וכדי שלא יביא חולין לעזרה (עיין קידושין נז). והאידינא נמי דליכא קרבן, גם כן דינו להקל, דמחר יבנה בית המקדש ויבוא הדבר לידי קלקול, דהא בְּשִׁנֵי דרבי יהודה נמי לא הביאו קרבן, והוא לא חלק ולא הזכיר היות דבריו הלכתא למשיחא (עיין סנהדרין נא), עד כאן דבריו, עיין שם. ויש לדון בזה הרבה, ואין כאן מקומו.

דוגמאות שמדמים עקירת דבר לחלות

בגמרא גיטין (ג), קסבר מילתא דמיתעבדא באפי עשרה - צריכי בי עשרה למישלפה.

דוגמא לזה דמדמינן עקירת הדבר לחלותו - בנזיר (א), דלרבי שמעון דבעי עד שיזיר מכולן, הוא הדין בשאלה בעינן עד דיתשל מכולן.

ועיין עוד שו"ת רמ"ע מפאנו (סימן קה ד"ה ברה), דכתב, דרבי אלעזר דסבירא ליה בפסחים פרק אלו דברים (עב), דעקירה בטעות שמה עקירה, היינו משום דלטעמיה אילו, דסבירא ליה בערכין (גב), דהקדש בטעות הוי הקדש, ולכן גם כן העקירה בטעות הוי עקירה, עד כאן דבריו, עיין שם היטב. ועיין עוד תוספות נדרים (י: ד"ה נדה),² עיין שם היטב.

ועיין עוד שו"ת שארית יוסף (סימן עז ד"ה ועוד בנזון), מה שכתב שם: ועוד בנידון דידן לא גרע סוף דינא מתחלת הדין, ומאחר שעדות הראשונים הוא שלא בפני הבעל דין, אם כן יכולים גם כן לבטל עדותם שלא בפניהם. ועיין עבודה זרה (עג), כהיתירו כן איסורו, ומה שציינתו שם בגליון (ד"ה כהיתרו).³

ועיין עוד תוספתא כתובות (פ"ב ה"ז), מעלין לכהונה לויים וישראלים על פי עד אחד, אבל אין מורידין אלא על פי שניהם, רבי יהודה אומר כשם שאין מורידין אלא על פי שנים, כך אין מעלין אלא על פי שנים, עכ"ל התוספתא. והיינו נמי דסבירא ליה לרבי יהודה דאי אפשר לחלק ביטול הדבר - מהויותו, וכי היכא דאין מורידין כו', הוא הדין דאין מעלין, ורבנן סבירא להו דאפשר לחלק, וסברת רבנן הוה ליה דלא כסברת שו"ת שארית יוסף הנ"ל, ויש לחלק טובא, וק"ל.⁴

יום שלשים עולה לכאן ולכאן

ואין חלק השני דיום אחרון שייך לימים שלפניו

בגמרא מועד קטן (ז), מקצת היום ככולו. ועיין ר"ן שם (יב, מדפי הרי"ף ד"ה ושמעין) דכתב, דבשמע שמועה ביום שלשים לא חשיבא שמועה רחוקה,¹ דלא אמרינן בכי הא 'מקצת היום ככולו', דהא וודאי שמועה ביום שלשים הוי, עיין שם.

ונראה כוונתו, דנהי דמקצת היום ככולו, מכל מקום אין מקצת האחר כלאחר זמן, רק אכתי יום שלשים הוא, והוא יום אבילות, ולכן השמועה בו שמועה קרובה היא (שם).

וצריך עיין בזה בנזיר (י), דאמר דמפאת מקצת היום ככולו יום שלשים דנזיר עולה לכאן ולכאן - במקבל עליו שני נזירות, עיין שם היטב.

ועיין עוד תוספות קידושין (לח. ד"ה צא) דכתבו: ויש מפרשים, שהקדוש ברוך הוא דיבר עם יהושע ביום שלשים דאבל משה כו', ואף על גב דאין שכניה שורה מתוך עצבות (שבת ל), מכל מקום מקצת היום ככולו, עכ"ל. ולפירוש זה משמע גם כן, דמקצת האחר איננו זמן אבילות עוד, מדהיתה שכניה שורה בו, ודו"ק.

בסוגיא מבואר דבאומר אלף שנים

אינו נזיר עולם - דלא כסברת הרשב"א

דעת הרשב"א (גיטין פג: ד"ה כל הג) בהך (שם) ד'המגרש את אשתו על מנת שלא תשתי יין כל שלשים יום - הרי זה כריתות, כל ימי חייכי - אין זה כריתות, דאם אמר 'על מנת שלא תשתי יין מאתים שנה', גם כן אין זה כריתות, דאף דהתנה רק על זמן פסוק, והרי כְּנַת האישות איפוא אחרי זמן ההיא, מכל מקום כיון דאי אפשר בטבע שתחיה האשה עד לאחר מאתים שנה, הוי ליה כאומר כל ימי חייכי, כמבואר בבית יוסף אבן העזר (סימן קמג סעיף כ ד"ה ומ"ה ואפילו) בדעת הרשב"א הנ"ל, עיין שם היטב.

ונזכרתי, דיש סתירה לכאורה לסברא זאת

מגמרא נזיר (י), הריני נזיר כל ימי חיי - הרי זה נזיר עולם (ואם הכביד עשור - מיקל בתער ומביא שלשה בהמות כדין נזיר עולם (עיין שם ד)). אפילו מאה שנה, אפילו אלף שנים, אין זה נזיר עולם אלא לעולם (אינו נזיר עולם להקל בתער אם הכביד כו', רק הוא נזיר נזירות אחת ארוכה עד יום מותו, ואינו לא מגלה ולא מיקל ולא מביא קרבן כל ימיו, עיין שם). ואם כן לסברת הרשב"א הנ"ל, היה ראוי לומר גם שם, דכיון דאי אפשר לו לחיות אלף שנים, יהיה דינו כאומר להדיא כל ימי חיי. ויש לחלק בדבריים.

מקוואות פ"א מ"ז). כי עיקר הטומאה... ממקור רוע הנחש (ראה שם פיסקא ב-ג), דרוע שלו במהות נפשו כרוע שלו בגופו - היינו ארס הנחש, ועל כן כמו דארס הנחש מתבטל בארבעים סאה מים מחוברים - כמבואר בתרומות (פ"ח מ"ה), כך עניין הטומאה... דהוא גם כן מרוע הנחש בנפשו, מתבטל גם כן בארבעים סאה מים מחוברים. וזהו שכתב הכסף משנה הלכות אבות הטומאה (פ"ו ת"ח) דאין הטמא נטהר בהיותו במקוה, רק בעלייתו ממקוה. דכהיתירו כן איסורו - גמרא עבודה זרה (עג), ולהיפוך גם כן, כאיסורו כן היתירו - תוספות נזיר (יא. ד"ה לרבנן), וכל מילתא דמיתעבדא באפי עשרה צריכי בי עשרה למישלפה - גיטין (ג), דכחלות הדבר כך עקירתו, ועל כן כמו שרוע הנחש בגופו - ארס הנחש, מצינו בדברים ארסיים 'דרוסה' - בגמרא חולין (ג) דבהדי דשליף שדי זיהריה, עיין שם, כך רוע הנחש בנפשו, וכן גם כן בעקירתו - היינו בטבילה - גם כן הטהרה רק בהדי דשליף, בשעה שפורש מן המקוה, ודו"ק.

א) בגמרא מועד קטן כ. איתא: "תנו רבנן, שמועה קרובה נוהגת שבעה ושלשים, שמועה רחוקה אינה נוהגת אלא יום אחד. אינו היא קרובה ואינו היא רחוקה, קרובה - בתוך שלשים, רחוקה - לאחר שלשים."
ב) וז"ל: "נדה בפניו אין מתירין לו אלא בפניו... אי נמי בעי למימר דכיון שנדוהו בפניו אלים הנידוי כל כך שלא יועיל היתיר אלא בפניו כעין שנדהו, ודכוותה אמרינן בגיטין (דף ג) כל מילתא דמתאמרא בפני עשרה צריכא בי עשרה למשלפא."
ג) שם הביא רבינו מהרבה מקומות בש"ס כדוגמת לשון זו - כהיתרו כן איסורו.
ד) וראה עוד אוצרות יוסף דרוש ד פיסקא ד: "...ארבעים סאה מים מחוברים מטהרים טומאה (עיין

ההבטחה האחרונה שמחוללת פלאים:

"כל מי שיסייע בהדפסת החיבורים שלי, אהיה לו למליץ יושר בעולם העליון"

(הבטחתו של רבינו ז"ע סמוך לחסתלקותו, באוני חתנו הגה"צ רבי יצחק מענדל מרגנשטער זצ"ל - מייסד וראש חברת 'אוהבי תורה' להוצאת ספרי רבינו)

לרכישת הספרים (במשלוח עד הבית), לקבלת הגליון ולתרומות:
טל: 1800-200-855 | דוא"ל: ot035104720@gmail.com

ישנת חרמים

מכתבי הלומדים עם הארות ומשא ומתן במשנת רבינו

לכבוד מפיצי גיליון הנפלא 'אברך', ויישר כח שהבאתם הערותיי בסדר נפלא. ואעיר כדרכי בקיצור.

(א) בפרשת חיי שרה (שם עמוד א) הביא מהרדב"ז, שאחורי אשה אסור גם יותר מד' אמות. ויש לציין לזה, עיין בבאר היטב אה"ע סימן כ"א סק"ב שהביא גם כן מחלוקת אי אסור דוקא תוך ד' אמות, והביא הרדב"ז, ומסיים: כל שאינו מרוחק כל כך, שאינו מכיר ומבחין בה בהלוכה ובתנועותיה, אסור. ועיין שם סיים דאסור זה הוא בכל האנשים ובכל המקומות, אפילו במקום שהנשים הולכות מכוסות מכף רגל ועד ראש. ועיין בפתי תשובה שם ס"ק א שהעתיק הרדב"ז, והביא דאם אי אפשר להתרחק יותר מד' אמות, ואם יתעכב יעבור זמן המצוה, יתקע עיניו בקרקע וילך ולא יגיבהם מן הקרקע, עיי"ש.

(ב) הביא (שם עמוד א) דמקוה יש בו ענין אחדות וכו'. על פי זה מובן מה דאיתא בשם **תלמידי בעש"ט**, דמי שלא יכול לילך למקוה ישב מוקף תוך ישראל ונחשב כמקוה, כדכתיב 'מקוה ישראל ה', אלמא דאחדות נחשב כמקוה.

(ג) הביא (שם עמוד א) דעיקר המצוה במילה שיהא נימול, והביא כן מר"ח אור זרוע. יש לציין למהרש"א, שהקשה במסכת סוטה י"ג, דאיתא בגמרא שדוד המלך ע"ה נולד מהול, דכתיב מכתם לדוד, שהיתה מכתו תמה. והקשה המהרש"א, אם כן למה שמח במילה שעל בשרו כיון שלא עשה מעשה המילה. ותירץ שהיה עושה הטפת דם ברית, אי נמי ששמח שלא היה ערל הגם שלא קיים בקום ועושה, ע"כ. והיינו כמש"כ רבינו דעיקר המצוה שיהא נימול.

(ד) מה שהקשה (שם עמוד ב) איך לקח אברהם אבינו ע"ה הגר אחר שפטר בהגט, הא אברהם אבינו ע"ה היה כהן. ונראה על פי מה דקיימא לן באה"ע סימן ו' ס"א, אם נתן גט על תנאי ולא נתקיים התנאי, אינו כלום ואינו פוסל, והכהן יכול ליקח אותה בחזרה ורשאי הכהן לכתחילה לגרש על תנאי, עיי"ש. ואם כן י"ל דאברהם אבינו ע"ה גירש את הגר על תנאי והגר לא קיימה את התנאי, נמצא דהגט לא חל למפרע ומוותרת לבעלה הכהן.

(ה) בפרשת תולדות (עמוד א) הביא דשיעור אקראי הוא רק פעם אחת, ויש להוסיף, עיין ביצה ט"ז ע"ב דרק פעם אחת אפשר לומר על העירוב של הרב שזה נקרא אקראי, ולא יותר מפעם אחת, עיין שם.

ויש לציין דרק לשון אקראי הוא פעם אחת, אבל לשון ארעי דמתירים לפעמים להשתמש רק ארעי, הוא כמה פעמים באופן ארעי, ורק לא בקביעות. כן משמע ביר"ד סימן קכ"א ס"ה, להשתמש בכלי איסור בצונן מותר בארעי, ומשמע שם אפילו כמה פעמים מותר אם הוא באופן ארעי, עיין שם.

(ו) הביא (שם) דבעלה של דעת זוכה להוראה, עיין שם. כן משמע בפסחים דף ג' ע"ב, דמי שהיתה לו שפה טהורה זכה להיות מורה הוראה, עיי"ש. ולכן נראה דדעתה הוא טהרות, ע"י שבת ל"א ע"א, דהכונה דעת טהרה הלשון ודו"ק, ושמעתי דמהאי טעמא, שרב לא יאמר טמא או טריפה וכדומה, אלא יאמר לשון נקיה, דאי אפשר לטהר, או אי אפשר להכשיר, בלשון נקיה.

(ז) מה שהקשה (שם עמוד ב) איך נקרא אב אם אשתו מעוברת, חלק שאינו מהאם. החילוק הוא פשוט, דהא אין לו שום חלק בעצם המושך הריון אלא בתחלת הריון, משום ה"ח אקראי אב, אבל האם כל משך הריון העיבור חלק מגופה, לכן לא נקרא אב ודו"ק.

(ח) בפרשת ויצא (עמוד ד) דן אי מנות במשלוח מנות בעי דוקא אוכל. ויש לציין משנה מסכת ביצה פ"א מ"ט: אין משלחין ביום טוב אלא מנות. עיין ברע"ב: דבר מוכן וכו', כגון חתיכות בשר ודגים. אלמא מנה פירושה אוכל דוקא.

(ט) דן (שם) אכילת אורח אי חשיב שלו. ויש לציין אה"ע סימן כ"ח ז"ו ברמ"א: אורח שיושב אצל בעל הבית ונוטל חלקו וקידש בו, הוא מקודשת, ועיין שם בבאר שבע, בטורי זהב, בהגרות רע"א ובחכמת שלמה.

(י) הביא (שם) דחובה על המבקש שילכו עוד אנשים כדי להקל מחליו, מפאת נטילה אחת משישים. וצריך עיון,

הא רש"י נדרים ל"ט ע"ב משמע דנטול רק בכך בלבד, עיי"ש ברש"י ובר"ן.

(יא) דן (שם עמוד א) אי בעת צרה מותר לנדור או דהוי מצוה. ויש לציין לערוך השלחן הלכות נדרים סימן ר"ג סעיף ז', דמפרש דברי תוספות דמותר לנדור, וכיון דמותר לנדור יש מצוה. וכשם שמצוה להתפלל ל"ד בעת צרה ל"ע כן מצוה לנדור. וע"י תשובות מהר"ם מיניץ סימן ע"ט בסופו, דאפשר ללמוד מהפסוק בבמדבר (כ"א ב) 'ודור ישראל נדר ל'ד' אם נתן נתן וגו' והחרמתי את עריהם', ועיין שם דמפרש למה לא הביא המדרש הרך קרא.

(יב) בפרשת וישלח (עמוד א) כתב, אם מבטל מצוה אחת נענש, אך מכל מקום הוי כאילו קיים תרי"ג. וקצת צריך עיון מש"ס סנהדרין ק"א ע"א, דאפילו השאיר חק אחד שלא קיים הוי כאילו לא קיים כלום. ואפשר, ה"ח איירי כשלא רצה לקיים לגמרי מצוה אחת, מה שאין כן אם במקרה לא קיים מצוה אחת נחשב כאילו קיים.

(יג) עוד דן שם (שם עמוד ד) אי רופא יכול ליקח שכר על עבודתו, יש לציין ליר"ד ס' של"ה ס"ב דאסור ליקח שכר החכמה והלימוד, אבל שכר הטורח והבטילה מותר, ועיין שם בנו"כ ובהגהות בית הלל.

(יד) הביא (שם) ש"ס סנהדרין (צ"ב). כל אדם שיש בו דעה מתעשר. בזה יש לפרש משנה אבות כל המקיים התורה מעוני סופו לקיימו מעושר, כיון שלומד מעוני אם כן יש בו דעה, משום הכי מתעשר, כמו שכתב רבינו הגר"ע ז"ל.

(טו) בפרשת וישב (עמוד ד) הערה ג' הביא רש"י בנדרים לפי שאין מצוי בארץ ישראל שמן שומשמן אלא שמן זית, עיין שם. וצ"ע כמה שכתב הרע"ב פ"ב דמסכת שבת מ"ב, על הא דאיתא במשנה שם דאפשר להדליק בשמן שומשין, וכתב הרע"ב: ובארץ יש מזה הרבה, עיי"ש. וצריך לחלק דשומשין יש הרבה בארץ ישראל, אבל לעשות מזה שמן לא שכיח בארץ ישראל כי עושיין עיקר משמן זית, כיון דיש הרבה שמן זית טוב יותר להדליק בו.

(טז) דן (שם) אי קמח ראוי לאכילה. ויש להעיר מאו"ח ס' ר"ד ס"א, דעל קמח של שעורים מברכין שהכל, ועיין שם במשנה ברורה כיון שמייבשים השבלים טוב קצת לאכילה, ולא דוקא שערי, הוא הדין קמח של ה' מינים יש לברך שהכל. וכן איתא בסימן ר"ח ס"ה, קמח אפילו של חטים מברך שהכל, לא שנא נטחון קצת ועדיין יש בו טעם חטים וכו', ואפילו טחון דק דק דאז אין הקמח טוב לאכילה כשהוא בעין, מכל מקום קצת הנאה יש לו בזה, עיין שם במשנה ברורה ס"ק כ'.

וצריך עיון מה שכתב השולחן ערוך הרב סימן ש"ב ס"ח דקמח אינו ראוי אפילו על ידי הדחק משום הכי הוי מוקצה. וצריך לחלק בדוחק, דמכל מקום אינו עומד לאכילה, ורק אם אכל כיון שנהנה קצת מברך שהכל, ואכתי צריך עיון ליישב, ואפשר דס"ל להרב רק קמח קלוי ראוי לאכילה, כמו שכתב רבינו שם בד"ה ואולם, ולא סתם קמח.

ומה שהקשה מחטה חטין שאני טועם אסור גם בקמח, י"ל כיון שנדר לא לאכלו אחשביה לאוכל, ומשום הכי אסור בהם אפילו הוי שלא כדרך, מכל מקום אחשביה לאוכל, ודו"ק.

(יז) בפרשת מקץ (עמוד א) הביא כמה ראיות דאבות נקראים הרים, ויש להוסיף הפסוק 'מראש צורים אראנו', ועיין בתרגום אונקלוס שזה הרים וקאי על האבות, כמו שכתב רש"י שם בפרשת בלק.

(יח) הביא (שם עמוד א) שהאור החיים הקדוש נפטר בשנת תק"ז. זו טעות, והאמת שנפטר בשנת תקכ"ב ובזה אין מחלוקת.

(יט) הקשה (שם עמוד ד) אמאי אין מברכין על שאילת קונמות, כיון שמצוה לשאול עליו וכו'. ונראה, דעיין במסכת נדרים אמאי מצוה לשאול עליו, כיון דאסור לנדור, עיין שם בדין נ"ט ע"א, וכן נפסק ביר"ד ס' ר"ג ס"ג, ומכל מקום עיין שם בסעיף ו', והמקור הוא ברמב"ם. דלפעמים מותר ומצוה לנדור כדי לכוון דעותיו, עיין שם, ואז אין מצוה לשאול על נדרו, משום הכי לא תקנו לשאול בשום פעם.

(כ) הביא (שם עמוד א) בהערות דיוסף הצדיק נקרא נר מערבי. ונראה לפרש, דשבעה נרות המנורה הם נגד השבעה רועים, ועיין ברש"י שבת כ"ב ע"ב דאם המנורה היתה מונחת ממזרח למערב נר השני מצד מזרח נקרא

נר מערבי, ואם נחשבים השבעה רועים מצד מערב נמצא דיוסף היה נר השישי שהוא נר מערבי ודו"ק.

(כא) מה שהביא (שם עמוד ב) מהלכות קטנות אי אמרינן נר ביתו קודם בכל לילה, הנה לפי מה שכתב המאירי שבת כ"ג ע"ב שהביא שם מפרשים, מצד אשתו שהמצוה מסורה לה, וכן נר ביתו וקידוש היום, כגון שאין לו יין ולא פת הראוי לקדש עליו, עם כל זה נר ביתו עדיף. והוא, כי אם לא תדליק לא יהיה שלום בית, ולפי זה שייך רק בערב שבת ולא בשאר לילות.

(כב) מה שהביא (שם עמוד ד) מהלכות קטנות דיכול לישאל אם בא ליד כהן אם הכהן רוצה, עיין באריכות בשו"ת להורות נתן ח"א יור"ד סימן ג-גא.

(כג) בפרשת ויגש (עמוד ד) הביא דעשה 'ואהבת לרעך' שייך גם באשת איש. ויש להסביר על פי דאיתא בחינוך מצוה רמ"ג, ז"ל: לאהוב כל אחד מישראל אהבת נפש, כלומר שנחמול על ישראל ועל ממונו כמו שאדם חומל על עצמו וממונו, שנאמר 'ואהבת לרעך כמוך', ע"כ, ולפי זה מובן היטב.

(כד) תמה (שם עמוד א) על המהרש"א תענית י' ע"ב דהולכי דרכים פטורים מן המצוות, וכתב שתמוהים דבריו, דלא מצינו הולכי דרכים שיהיו פטורים מכולם מלבד סוכה מטעם תשובו כעין תדורו, ונשאר בצ"ע.

אבל לעני"ד י"ל במהרש"א, דאשכחן כמה דברים שפטרו חז"ל בהולכי דרכים, כגון ליטול ידיו קודם התפלה יש כמה קולות בהולכי דרכים, ע"י או"ח ס' צ"ב ס"ד, וכן לגבי נטילת ידים לסעודה, ע"י או"ח סימן קס"ג. ולגבי חיוב לבדוק החמץ בהולכי דרך ונזכר שלא בדיק, עיין סימן תמ"ד ס"ז, ולגבי לאכול פת עכו"ם יש קולא בהולכי דרכים, ע"י יור"ד סימן קל"ב, וזה כוונת המהרש"א.

(כה) בפרשת ויחי (עמוד ד) בהערות, הקשה על הטור שכתב ידקדק בחלוקה, כדאמרינן איזה תלמיד חכם וכו', דאיך מביא ראייה מתלמיד חכם לכל אדם, עיין שם. ויש לציין דהטו"ז בסיומן ב' ס"ק ב' העיר כן, וכתב דתחילה אמר שכל אדם יאה נזהר לכל הפחות בלבישתו לכתחילה, שבתלמיד חכם מצינו דבר גדול מזה, דאפילו היה לובשו כבר מהופך חוזר ופושט ולובש כדרכו, עכ"ל.

(כו) הביא (שם עמוד ב) דקל וחומר הוא כנגד מלת רחמים וכו'. ועל פי זה הובא בהערה שם משו"ת דובב מישרים, ששמע מצדיק אחד (עיין ערבי נחל ויצא דרוש א) לפרש מה שאמר לבן ליעקב 'יש לאל ידי לעשות עמכם רע ואלקי אביכם אמר אלי השמר לך מדבר עם יעקב טוב עד רע'. והקשו המפרשים דאם כן אי אפשר לו לעשות רע, שהרי השל"ת צוה לא לדבר עם יעקב מטוב ועד רע.

וכתב, דהקב"ה רק אמר שלא ידבר עם יעקב טוב או רע, אבל לעשות רע לא אמר, אלא דהוי קל וחומר דאסור לעשות, ק"ו מדיבור, שהשל"ת צוה לא לדבר, ובגוים אין דנין קל וחומר, דקל וחומר הוא ממדת רחמים, ולגוים אין נוהג רחמים, ואם כן היה לו ללבן כח לעשות רע ח"ו.

(כז) בפרשת שמות (עמוד א) הביא שמשא רבינו היה שקול כשישים רבוא וכו'. ויש לציין דאמרינן בש"ס דמשה רבינו במקום בית דין של שבעים ואחד, ואין הפירוש רק במקום שבעים ואחד, אלא כיון שהוא שקול כנגד ששים רבוא.

(כח) הביא (שם עמוד א) שענוה מארכת ימיו, יש לציין ש"ס חגיגה ה' ע"א דתלמיד חכם שמעביר על מדותיו מלאך המות מוסיף לו שנים. ומה שהובא שם בהערה דיוסף מת תחלה שהנהיג ברבנות, עיין שם במהרש"א ברכות נ"ה ע"א דודאי יוסף הצדיק נהג בענוה. ועיין שם בעיני יעקב מה שמסביר, ועיין במגן אבות להתשב"ץ על מסכת אבות פרק א' משנה י' שמסביר המשנה שם ושנא את הרבנות.

(כט) בפרשת וארא (עמוד ד) כתב דהידיעה נקרא ראייה. על פי זה מובן דכתיב 'ולא יראה לך חמץ', וקשה דהא מותר לראות חמץ, רק שאסור שיהא ברשותו, אך הכונה של ראייה היא ידיעה, שכשיודע שיש חמץ עובר.

(ל) בפרשת בא (עמוד ד) הביא דרכו של רבי יהודה לעולם הוי כונס כללים וכו', על פי זה מובן דרבי יהודה נתן סימנים דצ"ן עד"ש באח"ב, ופירשו הראשונים דצ"ן הוי מכה על הודמים, עד"ש על בעלי חיים, באח"ב הוא על האויר וכו', אלמא רבי יהודה נתן כללים.

ברכת התורה, שמאי קהת גרוס הכהן

[חבר הביד"צ דקהל מחזיקי הדת ובעמח"ס 'שבת הקהתי' ושא"ס]